

Journal of Social Intervention: Theory and Practice
2019 – Volume 28, Issue 7, pp. 1–14
<http://doi.org/10.18352/jsi.630>

ISSN: 1876-8830
URL: <http://www.journalsi.org>
Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals
Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Suzan van Dieren, Sietske Dijkstra, Carolien Oostveen,
Niek Pronk, Peter Rombouts, Michiel de Ronde & Bart
van Rosmalen (Red.). **Blad 2: Praktijken van Muzische
Professionalisering: Jaarboek lectoraat Kunst en
Professionalisering 2018-2019**. Utrecht: Hogeschool
voor de Kunsten, 2019, € 29,95, 444 pp,
ISBN 978 90 6403 8754

Bart van Rosmalen. **Muzische professionalisering:**

Publieke waarden in professioneel handelen.

Utrecht: Uitgeverij IJzer, 2016, € 25,95, 256 pp,

ISBN 978 90 8684 131 8

BOOKS

ED DE JONGE

Ed de Jonge is als hoofddocent werkzaam aan Hogeschool Utrecht.

E-mail: ed.dejonge@hu.nl

DE MUZISCHE PROFESSIONAL

Goed dat er sociale professionals zijn, mensen die zich beroepshalve inzetten voor het realiseren van sociale kernwaarden zoals sociale inclusie, sociale cohesie, sociale rechtvaardigheid, sociale participatie, sociaal welbevinden en sociale veiligheid. Samen met andere professionals – die zich inzetten voor waarden zoals gezondheid en recht – dragen zij bij aan de humanisering van onze wereld. Professionaliteit staat echter onder druk, niet in de laatste plaats door de invloed van andere modellen om werkzaamheden te organiseren (vgl. Freidson, 2001), zoals ambachtelijke aanpakken (focus op het hoe zonder zeggenschap over het wat en het waarom), bureaucratische bemoeienissen (werken volgens hiërarchisch aangestuurde procedures en protocollen) en commerciële contaminatie (werken binnen concurrentieverhoudingen op basis van kostenbewustzijn). Werken onder zulke wezensvreemde invloeden vraagt vooral dat professionals geïnspireerd blijven om hun waardenfocus te behouden.

De kern van mijn proefschrift (De Jonge, 2015) vormde de identificatie, de conceptuele analyse en een verkenning van het praktische gebruik van een bonte verzameling van praktijktheorieën die ik

BOOKS

heb aangeduid als beelden van de professional. Zulke beelden verwoorden een theoretisch concept van een gepersonifieerd praktijkideaal voor professioneel functioneren. Eenvoudiger gezegd, uit zulke conceptualisering rijst een beeld van een bepaald type professional op dat als inspiratiebron kan fungeren voor uiteenlopende beroepsbeoefenaren. Aansprekende en bekende voorbeelden van zulke benaderingen zijn de reflectieve praktijkwerker van Donald Schön (1983, 1987), de normatieve professional van Harry Kunneman (1996) en de presentatiebeoefenaar van Andries Baart (2001).

In mijn dissertatie heb ik 16 van zulke praktijktheorieën geïdentificeerd, maar daarmee is natuurlijk nog niet alles gezegd. Op de valreep voor mijn promotie heb ik bijvoorbeeld besloten een aantal beelden niet op te nemen in mijn selectie, zoals de gebeurtenissenmaker (Kuiper, 2007). Bovendien ontdekte ik tot mijn schrik na afronding van mijn promotie dat ik voor de lerende professional het werk van Simons en Ruijters (2004, 2014) over het hoofd had gezien, juist doordat ik het in een eerdere fase van mijn onderzoek zorgvuldig apart had gelegd. Belangrijker dan de tekortkomingen van mijn onderzoek is dat sedert mijn promotie de conceptualisering niet heeft stilgestaan. In 2016 verscheen het proefschrift van Bart van Rosmalen, momenteel lector aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht: *Muzische professionalisering: Publieke waarden in professioneel handelen*. In deze bespreking betoog ik dat uit zijn onderzoek het beeld van de muzische professional oprijst. Hierbij zal ik regelmatig beknopt naar mijn analysekader voor professionaliteit verwijzen, voor zover dat relevant is. Tevens bespreek ik actuele ontwikkelingen van dit concept die worden beschreven in het jaarboek van het lectoraat. Het beeld van de muzische professional is mijns inziens een belangrijke nieuwe inspiratiebron voor sociale professionals.

Het begrip 'muzisch' verwijst volgens Van Rosmalen naar het expressief uiting geven aan en daarmee delen van wat iemand geraakt heeft, wat er echt toe doet. Het boek begint dan ook met een muzische grondervaring van de auteur, het zogenoemde Tristanmoment: een docent van de auteur veegt tijdens een mondeling examen aan het conservatorium alle boeken van tafel en speelt het stuk in kwestie, waardoor de auteur pas echt tot de kern ervan weet door te dringen. Dat is een opvallende overeenkomst met andere beelden van de professional, waarin eveneens professionele en persoonlijke ervaringen een belangrijke rol spelen. Schön (1983, 1987) beschrijft bijvoorbeeld niet alleen hoe een architectuurdocent moeizaam naar woorden zoekt om zijn studenten iets duidelijk te maken over de invloed van de ligging van een gebouw in het hellende landschap op het ontwerp ervan maar ook op aandoenlijke wijze hoe hijzelf klungelt bij de constructie van een solide hek. Ook Kunneman (1998) en Baart (2004) verwijzen naar ervaringen in de persoonlijke levenssfeer met professionele praktijken.

Professionele positionering

Het professionaliteitmodel voor de organisatie van arbeid onderscheidt zich ideaaltypisch duidelijk van het marktmodel en het bureaucratiemodel (Freidson, 2001). Deze modellen kunnen gepositioneerd worden tussen het publieke en het private domein (De Jonge, 2015). Van Rosmalen bestrijkt in zijn boek een grote diversiteit van het professionele domein. Hij verwijst niet alleen naar praktijken met kunstenaars van allerlei pluimage, maar bijvoorbeeld ook met advocaten, trainers, ingenieurs en zorgprofessionals. Van Rosmalen legt in zijn analyse in navolging van MacIntyre (1981) de nadruk op de spanning tussen praktijk en institutie. Deze spanning kunnen we met een beroep op Freidson (2001) identificeren als een botsing tussen de professionele en de bureaucratische logica. Van Rosmalen richt zich namelijk op professionele praktijken, en met name op het openbreken van de ruimte daarbinnen door middel van het ontwikkelen van muzische tegenkracht, die een appèl doet op de ervaring. Dit is zijns inziens nodig vanwege macht en structuur, hiërarchie en orde, protocol en format, resultaatverplichting en verantwoording, dus vanwege de dominantie van de bureaucratische logica in veel beroepspraktijken.

De spanning tussen professionele en marktlogica komt bijvoorbeeld naar voren naar aanleiding van een bespreking van de zorgsector: "Een dilemma in de zorg is de toenemende druk van marktwerking en verzakelijking in de dienstverlening enerzijds en de tegelijkertijd toenemende vraag naar waarden en kwaliteit in de interactie in de zorgrelatie anderzijds". (p. 51). Van Rosmalen beschouwt in navolging van MacIntyre (1981) de opkomst van de liberale markteconomie als een belangrijke oorzaak van de fragmentatie van de samenleving, waardoor een op gedeelde waarden gebaseerde samenhang plaats heeft gemaakt voor instrumenteel handelen, en coöperatie wordt verdrongen door concurrentie.

Van Rosmalen maakt geen expliciet onderscheid tussen de publieke en de professionele logica. Zo benadrukt hij dat muzisch werken de beslotenheid van professionele activiteiten doorbreekt en ze openbaar maakt. Wel speelt het spanningsveld tussen het publieke en het private een belangrijke rol in zijn analyse. Een belangrijk kenmerk van muzische professionalisering is namelijk "onderscheidend verbinden", dat wil zeggen een vorm van collectiviteit en co-creatie waarin de pluraliteit van de individuele stemmen behouden blijft en er dus ruimte is voor verschillen. Professionals werken in dat spanningsveld en bevinden zich daar ook zelf in: "Aan de kant van het onderscheiden gaat het om excellent zijn, solistisch optreden, een specifiek eigen profiel neerzetten, hoog gespecialiseerd werk uitvoeren, diensten leveren in een eigen niche en maximaal declarabel zijn. De kant van het verbinden gaat over de menselijke maat, over wederkerigheid,

BOOKS

over samenwerken en co-creatie en over het bijdragen aan publieke waarden. Die twee polen in het werk samenbrengen is niet vanzelfsprekend. Kiezen voor een van de polen is voor de professional geen optie. Beide kanten van het werk zijn aan de orde". (p. 58).

Professionele focus

Kenmerkend voor professionaliteit is volgens mij vooral het realiseren van humanitaire waarden onder complexe omstandigheden in direct contact met personen. In de klassieke professies gaat het dan om een specifieke humanitaire waarde op een afgebakend levensterrein: de medische professie richt zich van oudsher op fysieke gezondheid, de juridische op sociaal-maatschappelijke rechtvaardigheid en de religieuze op spirituele verlossing (met existentiële zingeving als seculiere variant). Van Rosmalen legt de nadruk op publieke waarden in het algemeen, en deze focus kan worden gelezen als een samenvoeging van de twee aspecten van het professionaliteitsmodel die uit het werk van Freidson (2001) naar voren komen, namelijk het algemeen belang (*the public good*) en een overstijgende waarde (*a transcendent value*). In de benadering van Van Rosmalen verwijst waarde namelijk vooral naar zin en betekenis, en het publieke naar dialoog en maatschappelijk bijdragen.

Van Rosmalen heeft oog voor de complexiteit van professionele werkzaamheden. Zo merkt hij over de werkzaamheden van ingenieurs op: "Gewoon een tunnel bouwen, op zichzelf moeilijk en complex genoeg, is niet voldoende. [...] Het is een object dat zich verbindt met alle aspecten van het leven eromheen. Ecologie, woonplezier, oorspronkelijke bedrijvigheid, erfgoedwaarden in de grond: het speelt allemaal mee. En dat is, oneerbiedig gezegd, dan nog maar een tunnel." (pp. 50–51). Terwijl complexiteit in klassieke professies vooral betrekking heeft op het uitvoeren van de primaire beroepstaken als zodanig, richt van Rosmalen zich in zijn muzische benadering vooral op het functioneren binnen de beroepsorganisatie en de interprofessionele samenwerking.

Met de bovenbeschreven missie van de professie correspondeert in mijn analysekader de verantwoordelijkheid van de professional. Professionals ervaren complexiteit vooral als uitdaging, terwijl de humanitaire kern hen daarbij inspireert. Van Rosmalen tematiseert deze verantwoordelijkheid niet expliciet maar maakt vooral door middel van beschrijvingen duidelijk dat professionals deze verantwoordelijkheid in de beroepspraktijk op zich nemen en erop aangesproken worden: "Bij deze professionals waar ik mee werk zie ik dat ze in hun beroepsuitoefening ruimte zoeken c.q. aangesproken worden op het bijdragen aan

vakoverstijgende waarden". (p. 52). Hij opent een nieuw perspectief door – mijns inziens op overtuigende wijze – te laten zien dat muzische benaderingen een bron van inspiratie kunnen vormen voor de uitdaging om onder complexe omstandigheden humanitaire waarden te realiseren.

Professionele activiteiten

Professies kennen doorgaans een afgebakend pakket aan beroepstaken die door de professionals op basis van hun expertise worden uitgevoerd. Idealiter staat de expertise in dienst van de beroepstaken, en staan de beroepstaken in dienst van de professionele missie, het realiseren van humanitaire waarden onder complexe omstandigheden. Zulke beroepstaken laten zich doorgaans moeilijk ordenen, juist omdat ideaaltypisch alles daaronder valt wat het realiseren van de missie bevordert. Een handzame indeling is de zogeheten brede professionalisering: contacten met cliënten, samenwerken met derden, professionalisering (Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs, 2001). Van Rosmalen legt in zijn analyse de nadruk op het tweede segment, vooral omdat hij organisaties positioneert tussen praktijken en instituties. Dat neemt niet weg dat muzische professionalisering houvast biedt voor alle aspecten van professionaliteit. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor onderzoek: "Er ontstaat [tijdens een professionele activiteit voor de Baak] een begin van praktijkgericht onderzoek vanuit de concrete ervaring dat vragen niet alleen besproken maar ook gespeeld kunnen worden". (p. 174).

Intrigerend is dat Van Rosmalen vier muzische kwaliteiten onderscheidt, klaarblijkelijk een mix van taken en expertise. Eerst onderwerpt hij deze kwaliteiten aan een conceptuele analyse, waarbij hij voor elke kwaliteit een andere auteur selecteert.

- Vertellen (narrativiteit) heeft vooral betrekking op het delen van waarden in een breder verband (MacIntyre);
- Spelen is de basis van alle cultuurverschijnselen en daarmee een wezenlijk kenmerk van muzische activiteiten: kunst als schouwspel dat pas in de toeschouwer als geheel wordt geschapen en als waarheid wordt ervaren (Gadamer en Huizinga);
- Maken – in de zin van ambachtelijk vakwerk, met de materiële en fysieke kenmerken daarvan – is sterk verbonden met de intrinsieke kwaliteit van goed werk en de zin en betekenis van ons handelen: belichamen wat ertoe doet (Sennett);
- Delen op basis van betekenisgeving (*sense making*) die actief en scheppend is: door samen te handelen ontstaat een gedeelde betekenisruimte in organisaties (Weick).

BOOKS

Na het beschrijven en analyseren van casuïstiek uit de eigen beroepspraktijk als muzische professional, beschrijft Van Rosmalen in het laatste deel van zijn boek concrete en inspirerende interventies en werkvormen evenals aanwijzingen voor muzische activiteiten, want vanuit muzisch perspectief is de vorm minstens zo belangrijk als de inhoud. Daarbij kiest hij welbewust voor activiteiten die geen specifieke muzische expertise vereisen maar in principe door elke professional kunnen worden uitgevoerd. Elke interactie heeft namelijk een dramatische vorm. Het gesprek, bijvoorbeeld, kan worden beschouwd als een theatervoorstelling, met spelers, tekst en een spanningsboog. Hierbij benadrukt Van Rosmalen dat het muzische nauw samenhangt met ontvankelijkheid: het is wel mogelijk om condities te scheppen zodat de kans dat het muzische zich kan manifesteren groter wordt, maar het laat zich niet afdwingen. In complexe situaties bestaat immers geen garantie op succes. Voorbeelden van muzische werkvormen zijn de zogeheten theatrale (woordeloze) dialoog over een onderzoeksvraag en het expressief belichamen van praktijksituaties. Voorbeelden van muzische interventies zijn het vertolken van de (tragische) schaduwzijde en het (creëren en) benutten van het crisismoment.

Professionele verankering

Professies zijn sociaal-maatschappelijk ingebed, bijvoorbeeld door beroepsverenigingen, in arbeidsorganisaties en in de samenleving als geheel. Deze erkenning is van belang om de werkzaamheden te kunnen verrichten en daarmee de waarden te kunnen realiseren. Van Rosmalen heeft bijvoorbeeld oog voor “de toenemende complexiteit van het werk in combinatie met de steeds grotere maatschappelijke druk van media en publieke verantwoording” (p. 50). Hij laat zien dat muzische professionalisering vooral in concrete praktijken een belangrijke rol kan spelen om deze structurele inbedding op een professionele wijze te bezielen, met name door co-creatie van waardevolle praktijken: “Door je te verbinden met wat je aanspreekt, word je aanspreekbaar voor anderen”. (p. 209).

Actuele ontwikkelingen

Onlangs verscheen het tweede jaarboek van het lectoraat Kunst en Professionalisering. De presentatie van deze kloeki bundel vond plaats tijdens de Afsluiting Werkplaats Muzisch Onderzoek 2 op 16 mei 2019. Bij die gelegenheid merkte Bart van Rosmalen op dat het boek nu al een *collector's item* is. Daar valt zeker wat voor te zeggen, want het is werkelijk een prachtig vormgegeven boek al hadden de teksten zorgvuldiger gescreend mogen worden op taal- en typefouten en zijn de literatuurverwijzingen niet altijd volledig. Van Rosmalen karakteriseert

de inhoud van de bundel terecht als variaties op een thema. Het betreft namelijk in hoofdzaak bijdragen van enthousiaste professionals die gegrepen zijn door de muzische mogelijkheden voor het onderzoeken en innoveren van hun eigen beroepspraktijk.

De ruimte om deze mogelijkheden binnen een muzische werkplaats te onderzoeken is gecreëerd door en verankerd in het Instituut voor Muzisch Onderzoek, een samenwerkingsverband gebaseerd op onderzoeklijnen van drie lectoraten: creatieve maakprocessen (Bart van Rosmalen, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht), onderzoekend werken (Daan Andriessen, Hogeschool Utrecht) en begeleiding van professionals (Michiel de Ronde, Hogeschool Rotterdam). De Ronde onderscheidt vier aspecten in de werking van de muzen: eigenzinnigheid, kennisbron, proceskracht en deelgenootschap. Op basis van deze vierdeling zijn de bijdragen aan de bundel losjes geordend. De Ronde leidt elk deel beknopt in en geeft een overzicht van de bijdragen, zodat ik in deze bespreking zonder bezwaard gemoed een uitputtend overzicht van de meer dan dertig bijdragen kan overslaan.

Enkele voorbeelden kunnen verhelderen welke vragen zoal aan de orde komen in de uiteenlopende bijdragen, waarbij ik zo vrij ben ze in mijn eigen woorden weer te geven.

- Hoe zorg je ervoor dat kunst in een trainingscentrum letterlijk van de muur af komt en gebruikt wordt door de trainers? (Carolien Oostveen)
- Kun je inzichten over muzische professionalisering de vorm van een orakel geven? (Daan Andriessen)
- Wat is het kleinste dat je meeneemt om een wending te creëren wanneer iets niet stroomt? (Martine Ganzevles)
- Hoe kan taal bijdragen aan professionalisering? (Anouk Saleming)
- Hoe kan ik mijn omzichtigheid (die in wezen verpakte kwetsbaarheid is) omvormen tot ontvankelijkheid en aanwezigheid? (Martine Kuijsten)
- Kan dans toegang bieden tot een collectieve en onbewuste laag van betekenisgeving bij complexe organisatievraagstukken? (Peter Rombouts)

Ik beperk mij in mijn verdere bespreking tot enkele bijdragen aan de verdere conceptualisering van de muzische professional, in het besef daarmee geen recht te doen aan de rijkdom van de bundel en het diepe verlangen naar betekenisvolle interactie dat eruit spreekt.

Van Rosmalen verwijst in zijn inleiding naar de adem als de bron van de muzen. Zoals de mens in de joods-christelijke wortel van onze cultuur tot leven wordt gewekt door de inblazing van God,

BOOKS

zo ontstaan de muzen binnen de Grieks-Romeinse wortel vanuit inspiratie. Michiel de Ronde voegt daaraan toe dat de muzen ons inspireren tot humaniteit, tot een meer eigenlijke vorm van speelse menselijkheid. Hij benadrukt dat door muzische professionalisering een nieuw type kennis ontstaat. In deze inzichten vallen ik en jij, subject en object, feit en norm samen in het concrete inzicht van het moment. Deze kennis wil vertoond worden en vormt dan een reflectieve spiegel waarin de ander zichzelf terug kan zien. Daan Andriessen merkt op dat muzisch onderzoek betrekking kan hebben op elk willekeurig onderzoeksobject, dus ook op de muzische praktijk als zodanig en zelfs op het muzisch onderzoek. Het betreft dan dus muzisch onderzoek van muzisch onderzoek.

In het boek komen nuanceverschillen of misschien ook wel spanningen aan het licht. Bijvoorbeeld tussen de kunstenaar en de professional of de onderzoeker. Van Rosmalen signaleert een aantal overeenkomsten tussen kunstenaars en ondernemers, en zet deze enigszins terloops af tegen professionals zoals een dokter, een docent of een politiemann. Daan Andriessen merkt in het verlengde hiervan op dat muzische onderzoekers doorgaans een sterke band hebben met ofwel muzische ofwel onderzoekspraktijken, wat gepaard gaat met niet alleen kernkwaliteiten maar ook uitdagingen, valkuilen en allergieën. Ook beschrijvingen van de muzische aanpak verschillen onderling. Daan Andriessen start in zijn methodologie van muzisch onderzoek bij doel en vraag. Michiel de Ronde, Idwer Doosje en Martine Kuijsten benadrukken juist het emergente karakter van het muzisch handelen uit de praktijk. En Bart van Rosmalen pleit zelfs voor serendipiteit, voor dwalen en dolen.

Tijd en ruimte blijken, zij het op een enigszins terloopse wijze, een belangrijke rol te spelen in het nadenken over muzische professionaliteit. Michiel de Ronde vraagt door middel van een bespreking van het gedicht *Het uur U* van Martinus Nijhoff aandacht voor de grenservaring van het beslissende moment in begeleidingscontacten, het ongrijpbare maar ingrijpende moment van het inzicht, van de waarheid en de stilte. In de woorden van de dichter: "een stilte van het soort / waar dingen in worden gehoord / die nog nimmer het oor vernam". De Ronde: "De hemelsferen zijn antagonistisch verbonden met de stemmen van de onderwereld. [...] De momenten van moeite en confrontatie met tekort zijn tegelijk ook de ogenblikken waarop het verlangen wordt gevoeld. [...] Zoals het hogere het lagere raakt, zo raakt de angst aan het verlangen en het vreemde aan het eigene". Martine Kuijsten zegt het zo: "in het stilvallen van de tijd vormt zich een eeuwigheid".

De Ronde spreekt over de onbekende en oningevulde ruimte. Kuijsten benoemt het openen van de ruimte om de dialoog persoonlijk te maken door zichzelf in te zetten als persoon met sterktes

en zwakten. Sietske Dijkstra maakt gewag van een sacrale ruimte. Deze heiligheid is voelbaar in de woorden van De Ronde: "In deze geest zou ik willen dat wij [...] ons laten inspireren door denkers, dromers en dichters die beseffen dat waarheid zich niet laat opleggen door middel van een techniek en dat inzicht niet methodisch af te dwingen is, maar dat we die ontvangen als een geschenk en hebben te bewaren als een opgave". Idwer Doosje spreekt over een toenemende sensitiviteit in en door muzisch onderzoek voor wat passend is en wat werkt.

Beeldsamenhang

Het beeld van de muzische professional bezit veel raakvlakken met andere beelden van de professional. Ik heb reeds gewezen op het belang van grondervaringen in de conceptualisering van uiteenlopende beelden. De invloed van het beeld van de normatieve professional is in veel aspecten van de conceptualisering van de muzische professional merkbaar, zoals de keuze voor theoretische referentiekaders en de aandacht voor publieke waarden. Omgekeerd heeft het beeld van de muzische professional de praktijk van het waardenwerk beïnvloed (zie Kunneman, 2019). Kunneman (2005) onderscheidt – als nuancering van Gibbons et al. (1994) – drie kennismodi: traditionele wetenschappelijke kennis, kennis gebaseerd op economische en politieke macht, en kennis die berust op existentiële en maatschappelijke waarden. Binnen deze indeling past de kennis die geproduceerd wordt door de muzische professional binnen modus 3. Tegelijk vraag ik mij af of binnen deze benadering niet nog een andere dimensie van kennis wordt geopend, zoals ook de bijdrage van De Ronde suggereert, zodat van modus 4 kennis gesproken zou kunnen of moeten worden. De betrokkenheid van de muzische professional op publieke waarden is overigens ook een belangrijk raakvlak met de democratische professional (Dzur, 2008).

Het beeld van de muzische professional bezit intrigerende raakvlakken met het beeld van de creatieve professional. De hedendaagse kenniseconomie is volgens Florida (2002) vooral een creatieve economie, want het tot stand brengen van nieuwe combinaties is zijns inziens de cruciale factor in economische en sociale ontwikkelingen. In deze economie is de creatieve klasse ontstaan, die is samengesteld uit enerzijds een super-creatieve kern van onder meer kunstenaars, ontwerpers en intellectuelen en anderzijds creatieve professionals die zich onderscheiden door het gebruik van creativiteit als een kernfactor in hun werkzaamheden. Het concept van de muzische professional voldoet aan de kenmerken van de creatieve professional. Tegelijk zien we in de praktijk van muzische professionalisering dat personen zoals Bart van Rosmalen en Peter Rombouts binnen de creatieve klasse grensgangers zijn in die zin dat zij tegelijk als kunstenaars tot de super-creatieve

BOOKS

kern en als professionals tot de creatieve professionals behoren: in hun professionele handelen zijn zij niet alleen op creatieve wijze maar ook als kunstenaar actief.

In een voetnoot merkt Van Rosmalen op dat muzische reflectie gelijktijdig *reflection in action* en *reflection on action* is (vgl. Schön, 1983), een intrigerende gedachte die een verdere uitwerking had verdiend. Hoe dan ook, Van Rosmalen laat op overtuigende wijze zien dat muzische activiteiten een belangrijke rol kunnen spelen in het afspiegelen van de (professionele) werkelijkheid en daarmee in het oproepen van onthullende ervaringen. Dat is een belangrijk raakvlak met en ook een aanvulling op het beeld van de reflectieve praktijkwerker. De muzische professional verricht daarbij onderzoek, maar verschilt in zijn aanpak nogal van het beeld van de onderzoekende professional (Hutschemakers, Tiemens, & Smit, 2006). Het beeld van de onderzoekende professional is ontwikkeld binnen de context van de geestelijke gezondheidszorg en richt zich op *empowerment*, op het bevorderen van actor-schap van kwetsbare cliënten, waarbij gebruik wordt gemaakt van wetenschappelijk bewijs, praktijkervaring en cliëntwaarden als wederzijds aanvullende kennisbronnen. De muzische professional lijkt zich daarentegen vooral te richten op samenwerking met andere professionals en faciliteert het ontstaan van muzische ervaringen als radicale aanvulling op andere kennisbronnen.

Conclusie

Het muzische klinkt door in alle facetten van het proefschrift van Van Rosmalen. Hij verwijst bijvoorbeeld naar het belang van de kunst van het schrijven. Hij is onmiskenbaar een begenadigd verteller, die ook theoretische analyses en wijsgerige conceptualiseringen op bewonderenswaardig toegankelijke wijze presenteert, met een goed gevoel voor wat ertoe doet en hoe dat voor het voetlicht te brengen. Ik kan mij ook niet aan de indruk onttrekken dat zijn selectie van theoretische bronnen vooral een kwestie van goede smaak is, iets wat wellicht meer onderzoekers zouden moeten (durven te) doen. Ook het boek als geheel is evenwichtig gecomponeerd, bijvoorbeeld met hoofdstukken van vergelijkbare lengte, en smaakvol vormgegeven.

De intrigerende en inspirerende uitwerking van Van Rosmalen roept tegelijkertijd vele vragen op. Hij benadrukt weliswaar de directe verbinding tussen de muzische beleving en de morele dimensie van het ontstaan van gemeenschappelijke waarden, maar wat ik daarbij toch mis, is een reflectie op de herkomst van publieke waarden in muzische praktijken. De muzen bezingen de waarden, die daarmee publiek worden, maar worden deze waarden door de muzische praktijken gecreëerd of ontdekt? Van Rosmalen stelt dat waarden niet vooraf gaan aan het handelen maar juist door

het handelen worden geproduceerd. Tegelijkertijd erkent hij dat spelen en praktijken zowel goed als slecht kunnen zijn. Hij besteedt bij de bespreking van het makerschap wel aandacht aan het kwaad en verwijst daarbij naar de ontwikkeling van de atoombom in Los Alamos. In dit verband zou het echter spannender zijn geweest om bij wijze van spreken aandacht te besteden aan *les fleurs du mal*, dat wil zeggen aan het kwaad dat nauw met muzische praktijken verbonden is. Ik ben wel eens al snel gestopt met het lezen van een roman van Dickens omdat ik de antisemitische karikatuur die daarin werd geschetst onverdraaglijk vond, en na het bekijken van *Salò* van Pasolini, gebaseerd op een boek van De Sade, was ik enkele dagen van slag. Het zou interessant zijn geweest om bijvoorbeeld de films van Leni Riefenstahl aan een analyse te onderwerpen wat betreft muzische werking, publieke waarden en goede smaak. Niet alleen de herkomst, ook de verspreiding van publieke waarden roept vragen op. Van Rosmalen lijkt iets te vanzelfsprekend te veronderstellen dat openbaar gemaakte waarden en de daarmee samenhangende praktijken zich als vanzelf verder verspreiden tot grotere sociale verbanden. Hoe dat in zijn werk zou moeten gaan en welke bevorderende en belemmerende factoren daarbij van belang zijn, is mij niet duidelijk geworden. Daarin mis ik bij wijze van spreken een reflectie op *the fragility of goodness*.

Deze kwesties hangen samen met de rol van muzische reflectie in de analyse van Van Rosmalen. Hij is van mening dat met de muzen de reflectie in de wereld komt, ook reflectie van maatschappij- en cultuurkritische aard. Als belevingen, zijn het weliswaar afspiegelingen maar volgens mij nog geen volledige reflecties. Daartoe is mijns inziens nog een cognitieve bespiegeling inclusief verwoording nodig. Ik denk dus eerder dat het muzische een intuïtieve bemiddeling tot stand brengt tussen werkelijkheid en reflectie, een manier om de werkelijkheid op een andere wijze te ervaren en daardoor de eigenlijke reflectie te verrijken. Van Rosmalen spreekt van een dramatische "verheviging" van het gewone, maar ik denk dat het eerder om een verdieping gaat en dat die verdieping ontstaat doordat ondergrondse inspiratiebronnen worden aangeboord. De muzen stimuleren volgens mij vooral de dialoog tussen de professional en de werkelijkheid, en wel juist doordat de inspiratie tot leven wordt gekust. Ik zie voor deze invalshoek ook aanknopingspunten in de analyse van Van Rosmalen: "De muzische reflectie opent via de lichamelijke betrokkenheid, de concrete situering in het hier en nu en het gebruik van tastbare materialen, een veld van fundamentele waarden, die daarin besloten liggen en maakt die openbaar, deelbaar en bespreekbaar". (p. 132). Wel moet ik hierbij de kanttekening plaatsen dat fundamentele muzische ervaringen zich niet altijd zomaar in woorden laten beschrijven. Maar ik denk dat het juist daardoor moeilijk is om zonder meer van reflectie te spreken.

BOOKS

Ook bij sommige aspecten van het begrippenkader plaats ik vraagtekens. Van Rosmalen spreekt bijvoorbeeld van "muzische distantie", namelijk ten opzichte van de gewone maatschappelijke orde. Dat is op zich juist. Wanneer we echter constateren dat die bureaucratische orde voor veel professionals een vervreemdend effect heeft op hun professionele gedrevenheid en dat een muzische benadering kan helpen om professionele uitdagingen op een geïnspireerde wijze het hoofd te bieden, dan kan met minstens evenveel recht van muzische nabijheid worden gesproken. Ik denk daarom dat het duidelijker is om een muzische benadering te verbinden met distantie ten aanzien van verstarde bureaucratie en nabijheid ten aanzien van bezielde professionaliteit. Een muzische benadering is behulpzaam om beter door te dringen tot de kern van het probleem, en dat is vanuit professioneel perspectief primair een vorm van nabijheid. Van Rosmalen beschrijft bijvoorbeeld hoe hij tijdens het Tristanmoment van een taal buiten en over de muziek naar een taal van en in de muziek wordt gesleept. Spreken van muzische distantie versluiert dan juist de effectiviteit van de aanpak die wezenlijk samenhangt met het beroerd worden: "Het muzische brengt een geïntensiverde ervaring van aanwezigheid met zich". (p. 218).

Van Rosmalen worstelt zichtbaar met het waarheidsgehalte van muzische praktijken. Hij constateert enerzijds dat het niet om universele maar om contextgebonden praktische waarheid gaat. Anderzijds merkt hij op dat in de muzische praktijk de maker zijn eigenheid toont en tegelijkertijd zijn eigen particulariteit overstijgt. Bovendien benadrukt hij dat het muzische gepaard gaat met ambiguïteit en het uithouden van niet-weten of anders weten. Ik vermoed dat Heideggers benadering van waarheid als on-verborgenheid (naar het Griekse *alètheia*) en de rol van de kunst hierbij van pas had kunnen komen. Van Rosmalen verwijst immers naar de muzische beleving "alsof er een wereld voor je open gaat" (p. 30). Heideggers benadering zou ook een meerwaarde kunnen bezitten om te reflecteren op de onderhuidse spanning in de conceptualisering tussen enerzijds de nadruk op maakbaarheid en anderzijds de erkenning van het belang van ontvankelijkheid in muzische professionaliteit.

Maar dat zijn allemaal slechts kanttekeningen in de marge, in het beste geval vingerwijzingen voor een verdere uitwerking van het intrigerende concept van de muzische professional als een volwaardig beeld en een waardevolle inspiratiebron. Van Rosmalen benadrukt dat het van belang is om niet aan de zijlijn te blijven staan maar in de praktijk te duiken. Ik heb het voorrecht gehad om op 16 mei 2019 deel te mogen nemen aan de afsluitende dag van Musework van zijn lectoraat. Dat was in vele opzichten een onvergetelijke beleving. Ik heb mogen ervaren hoe onvoorstelbaar verrijkend het kan zijn om op muzische wijze met onderzoeksvragen aan de slag te gaan en was overdonderd door het persoonlijke karakter van de contacten die daardoor met onbekenden

kunnen ontstaan. Professionals die zich niet laten voeden door de inspirerende inzichten van Van Rosmalen doen zichzelf tekort, als professional en als persoon. Of zoals Van Rosmalen het zelf zegt: "Professionals: ga ermee aan de slag". (p. 207). Daar mag u wat mij betreft een uitroepteken achter denken.

REFERENTIES

- Baart, A. (2001¹/2006^{3R}). *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Lemma.
- Baart, A. (2004). *Aandacht: Etudes in presentie*. Utrecht: Lemma.
- Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs (2001). *Prikkelen Presteren Profileren: Eindrapport*. Amsterdam: Van de Bunt.
- De Jonge, E. (2015). *Beelden van de professional: Inspiratiebronnen voor professioneel functioneren*. Delft: Eburon.
- Dzur, A. W. (2008). *Democratic professionalism: Citizen participation and the reconstruction of professional ethics, identity, and practice*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Florida, R. (2002¹, 2004^{2R}). *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism: The third logic*. Cambridge: Polity Press.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Hutschemakers, G., Tiemens, B., & Smit, A. (2006). *Weg van professionalisering: Paradoxe bewegingen in de geestelijke gezondheidszorg*. Wolfheze: Gelderse Roos Instituut voor Professionalisering.
- Kuiper, C. (2007). *The eventmaker: The hybrid art of performing professionals, work-setting rehabilitation*. Den Haag: Lemma.
- Kunneman, H. (1996). *Van theemutscultuur naar walkman-ego: Contouren van postmoderne individualiteit*. Amsterdam: Boom.
- Kunneman, H. (1998). *Postmoderne moraliteit*. Amsterdam: Boom.
- Kunneman, H. (2005). *Voorbij het dikke-ik: Bouwstenen voor een kritisch humanisme*. Amsterdam: SWP/HUP.
- Kunneman, H. (2019). Het centrum van het lied en het gat van de wanhoop. In: S. Dijkstra, H. Kunneman, & B. van Rosmalen (Red.), *In goed gezelschap: Waardenwerk Cahier 2* (pp. 13–23). Amsterdam: SWP.

BOOKS

- MacIntyre, A. (1981¹/1985^{2R}). *After virtue: A study in moral theory*. London: Duckworth.
- Schön, D. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schön, D. (1987). *Educating the reflective practitioner: Towards a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Simons, P. R. J., & Ruijters, M. C. (2004). Learning professionals: towards an integrated model. In: H. P. Boshuizen, R. Bromme, & H. Gruber (Eds.), *Professional learning: Gaps and transitions on the way from novice to expert* (pp. 207–229). Dordrecht: Springer.
- Simons, P. R. J., & Ruijters, M. C. (2014). The real professional is a learning professional. In: S. Billett, C. Harteis, & H. Gruber (Eds.), *International handbook of research in professional and practice-based learning* (pp. 955–985). Dordrecht: Springer.